

Tusculum

2025
SOLIN-18

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čičerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Dražen Maršić
Ivana Odža
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kaić

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

18

Solin, 2025.

Sadržaj

7-61	Ivan Šuta – Dijana Žaja	Kasnorepublikanske amfore iz Sikula (Resnik)
63-100	Luka Donadini	Salonitanski krajolik i božanstva
101-117	Dražen Maršić – Marko Matijević	Pristupna razmatranja o fragmentima građevine kružnoga tlorisa iz istočne Salone
119-137	Sanja Ivčević	Rimska vojnička oprema s područja Salone iz jedne privatne arheološke zbirke
139-151	Dino Demicheli – Ivica Pleština	Epigrafski spomenici s položaja Bugarevo u Solinu
153-186	Arsen Duplančić – Zoraida Demori Staničić	Tri liturgijska predmeta don Frane Bulića
187-199	Sanja Acalija	Uspomene na vezenim krpama – zalag kulturnoj baštini
201-215	Marko Matijević	Solinske razglednice po slikarskim djelima
217-228	Tonći Ćićerić	Prilozi za biografiju Katice Šperac-Auf
229-234	Ivana Odža	Transgeneracijsko pamćenje o hrvatskim kraljevima u suvremenim adaptacijama povijesnih predaja za djecu
235-236		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Marko Matijević

Solinske razglednice po slikarskim djelima

Marko Matijević
Stjepana Radića 7
HR, 21210 Solin
marko.matijevic@st.t-com.hr

U članku se obrađuju razglednice kojima su predložci likovni radovi četvorice umjetnika: Alexandera Kirchera, Ota Bubeničeka, Giuseppea Mazzonija i Ivana Rocha. Dvije prikazuju salonitanske lokalitete, a po jedna most preko Rike, Solinski (Kaštelanski) zaljev i zapadni dio Kozjaka. Nastale su u razdoblju od 1899. do 1925. Svaka od tih razglednica, to jest slikâ koje su im predložci, govori o autorovu doživljaju spomeničke baštine odnosno krajolika i svojom dokumentarnošću upotpunjuje podatke o solinskome identitetu u prošlosti. Spominju se i razglednice nastale po fotografijama Josefa Wlhe i Ivana Znidarčića koje su prenesene u crteže i umjetnički obrađene te tiskane kao litografije pa ih stoga nisu detaljnije obrađene.

Ključne riječi: Solin, Salona, Kaštelanski zaljev, Rika, slikarska djela, razglednice

UDK: 75:655.3](497.5 Solin)"1899/1925"

Stručni članak

Primljeno: 16. svibnja 2025.

Nekada puki prenositelji pozdrava i kratkih poruka, ili uspomene s (dalekih) putovanja, stare su razglednice danas dokumenti koji donose mnoštvo podataka o identitetu nekoga prostora u prošlim vremenima. Govore o negdašnjim građevinama, krajoliku, ljudima, običajima, događajima, načinu života, jeziku; riječju o svakome dijelu čovjekova postojanja. U usporedbi s današnjim stanjem svjedoče o promjenama koje su ponekad razorne po nekada skladniji suživot čovjeka i prirode, čovjeka i čovjeka. Time odišu i stare solinske razglednice.

Prve razglednice sa solinskim motivima javljaju se godine 1897.¹ Na njima prevladavaju prikazi salonitanskih iskopina, a puno je manje onih sa seoskim, kasnije gradskim motivima.² Predložci su im ponajvećma fotografije obrađene različitim fotomehaničkim postupcima, a kasnije će se fotografije izravno izrađivati na fotoosjetljivom papiru u veličini i obliku razglednice.³ Većina razglednica izrađena je s namjerom dijeljenja i prenošenja

estetskoga ugođaja koji je privukao njihove autore i naručitelje, a posebna skupina – kojima je primarni predložak slikarsko djelo – uz to pruža pogled u doživljaj nekoga mjesta s umjetnikova stajališta. U potonjoj su skupini razglednice sa solinskim motivima koje su nastale po slikama Alexandera Kirchera, Georga Holuba, Ota Bubeničeka, Giuseppea Mazzonija i Ivana Rocha. One su – osim razglednice s prikazom Manastirina po slici Georga Holuba – temom našega priloga.⁴

Valja spomenuti i razglednice nastale po fotografijama koje su prenesene u crtež i umjetnički obrađene te tiskane kao litografije pa ih stoga ovdje nećemo detaljnije obrađivati. Najranija među takvima je mozaična razglednica (sl. 1) splitske okolice (*Okolica Splitsa – / Umgebung v. Spalato*) na kojoj je prikazan Vranjic (*Vranjica*), Klis (*Clissa*), sarkofag biskupa Arnira, tj. njegov oltar iz Kaštel Lukšića koji je prije bio u Splitu, (*Castel Vitturi, Tumba d. Bishops Rainero*)⁵ i salonitanski amfiteatar (*Salona. Amphitheater*).⁶ Izdao ju je

1 O povijesti izdavanja razglednica, prevladavajućim motivima i tehnici izrade: I. Bogavčić 2015; I. Bogavčić – I. Salopek Bogavčić 2020.

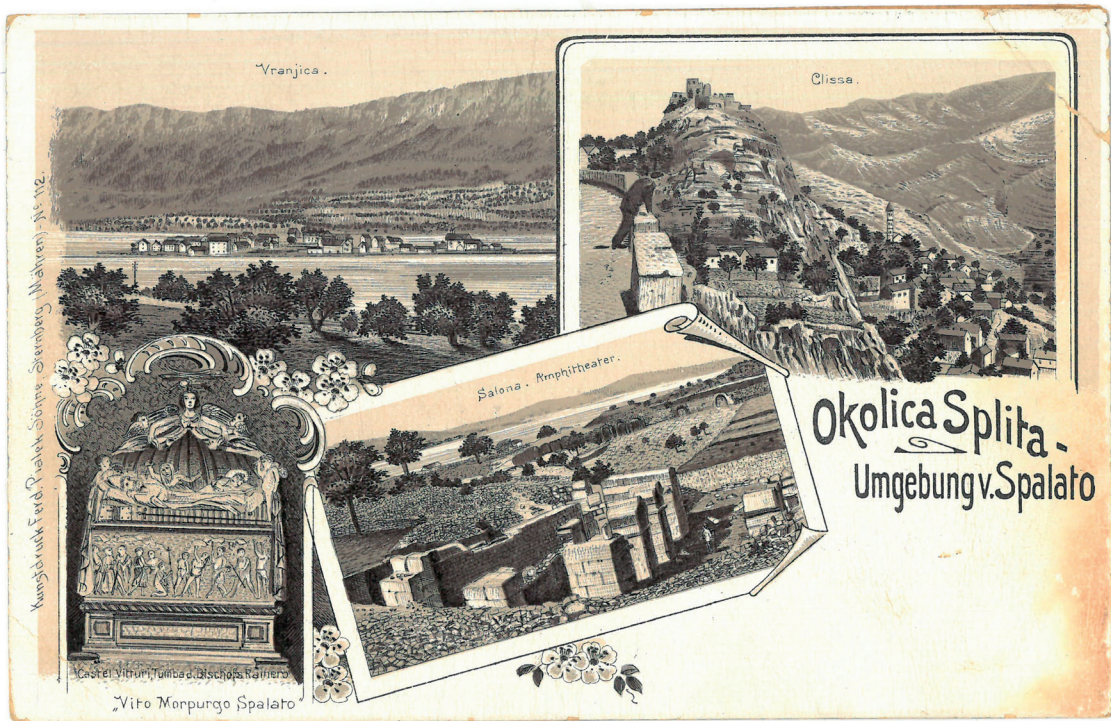
2 M. Matijević 2001; M. Matijević, u tisku.

3 I. Bogavčić 2015, str. 46-47.

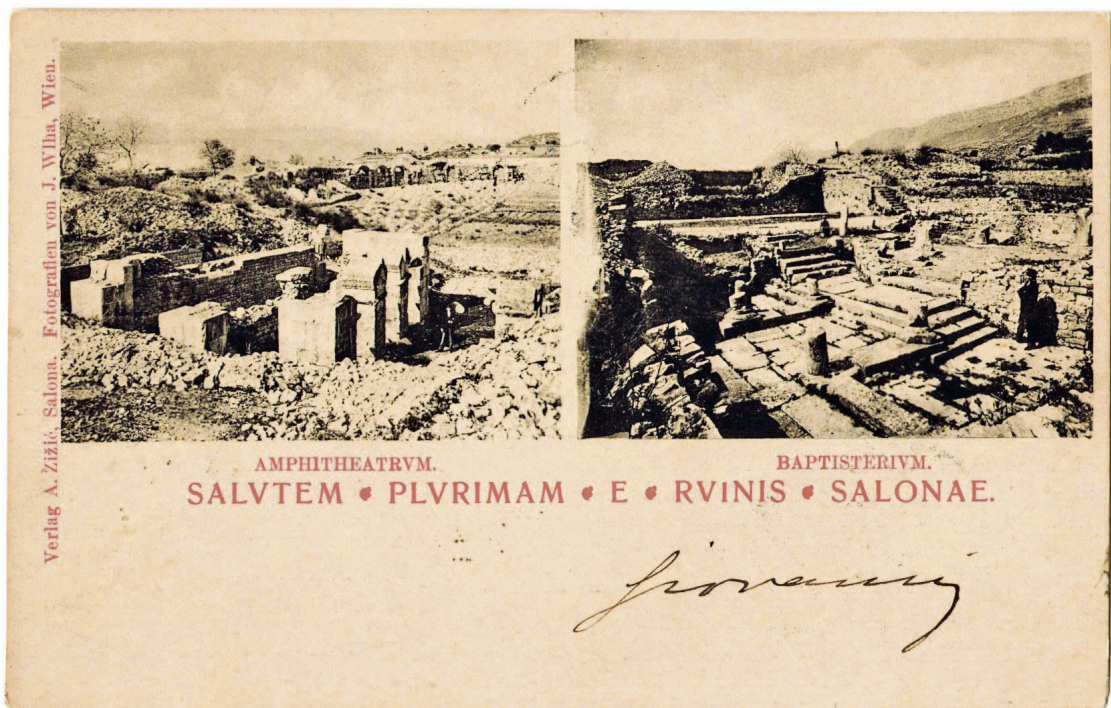
4 Donose se razglednice iz autorove zbirke te iz zbirki Arheološkoga muzeja u Splitu, Ivana Bogavčića i Ranka Crmarića. Nije obrađena razglednica po slici Georga Holuba jer je ona obuhvaćena radom Arsena Duplančića koji će biti objavljen na drugome mjestu.

5 Više o sarkofagu C. Fisković 1989.

6 Razglednicu donosi I. Goleš 2015, str. 192, a reproducirana je i u kasnijim izdanjima te knjige.

Slika 1
Mozaična razglednica splitske okolice

Slika 2
Razglednica izdavača Ante Žižića po fotografijama Josefa Wlha

oko godine 1899. Vid Morpurgo (*Vito Morpurgo Spalato*),⁷ izrađena je u Sternbergu (današnji Šternberk u Češkoj), u tiskari sinova Ferdinanda Pialecka (*Kunstdruck Ferd. Pialeck Söhne Sternberg (Mähren) No 112*), a litografije su nastale po fotografijama Josefa Wlha.⁸ Wlhine su fotografije često korištene kao predlošci razglednicama, a jedna od takvih je i ona s motivom amfiteatra koji je korišten i na Morpurgovoj razglednici. Na njoj, osim imena izdavača Ante Žižića,⁹ stoji i fotografovo ime (sl. 2).¹⁰

Slično je radila i Hrvatska knjižara u Splitu,¹¹ izdavala je razglednice tiskane kao litografije po fotografijama Ivana Znidarčića¹² (sl. 3 i 4). To su odreda prikazi Tusculuma i salonitanskih iskopina: Manastirina, krstionice, amfiteatra, zapadne nekropole (*Hortus Metrodori*)... Izrađene su tri serije s istim motivima, a razlikuju se samo po boji u kojoj su otisnute: smeđoj, crnoj i zelenoj. Njima je prethodio niz razglednica kojima su Znidarčićeve fotografije izravni predložak. Hrvatska knjižara i Znidarčić počinju s izdavanjem razglednica 1911., a većinu su izdali nakon godine 1918.¹³

Alexander Kircher: *Salonitanske ruševine* (sl. 5)

Arheološka istraživanja amfiteatra u Saloni započela su godine 1846., a vodio ih je Francesco Carrara. Nastavio ih je don Frane Bulić u više navrata početkom 20. stoljeća i gotovo u potpunosti otkrio ostatke te velebne građevine. Više je istraživača nadopunjavalo njihov rad, a taj posao traje i danas.¹⁴

Ostatci amfiteatra koncem 19. i početkom 20. stoljeća dominirali su zapadnim dijelom solinskoga polja, tada još uvijek nenagrđena tvornicama, prometnicama i drugim

građevinama. Iako su sačuvani tek koji metar iznad temelja, njegovi piloni i lukovi plijenili su pozornost putnika te fotografa i slikara. Među potonjima je i Alexander Kircher, austrijsko-njemački slikar, po čijim je slikama naših krajeva izrađeno više razglednica. Jedna od njih – nazvana *Die Ruinen von Salona (Salonitanske ruševine)*, a na kojoj su zapravo ostaci amfiteatra – prikazuje tri kamena zida ravnih završetaka te nešto dalje od njih tri luka. Pored tih struktura nekoliko je viših i nižih stabala, ali ničim nije naglašena »amfiteatarska zaobljenost«. I da u drugome planu nije kućica uz moršku obalu, zapravo zgrada željezničke postaje uz prugu,¹⁵ te ovlaš naznačeni ali ipak prepoznatljivi Vranjic i sjeverna obala splitskoga poluotoka s Marjanom,¹⁶ moglo bi se pomisliti da je na slici/razglednici idealizirani motiv ruševina. U donjem je lijevom kutu autorov potpis i godina nastanka slike: *AKircher. 99*, a desno je litografov potpis (sl. 5a).¹⁷

Naša je razglednica prva u albumu nazvanu *Dalmatien (Dalmacija)* u kojemu ih je još devet:¹⁸ *Spalato (Split)*, *Castel Lastua (Kaštel Lastva, današnji Petrovac u Crnoj Gori)*, *Cattaro (Kotor)*, *Sebenico (Šibenik)*, *Die fünf Brunnen von Zara (Pet bunara u Zadru)*, *Ragusa (Dubrovnik)*, *Halbinsel Lapad und Gravosa (Poluotok Lapad i Gruž)*, *Das Löwendenkmal auf Lissa (Spomenik s kipom lava na Visu)* i *Der Rectoren-Palast in Ragusa (Kneževa palača u Dubrovniku)*. Na prednjoj strani svake razglednice okomito uz lijevi ili desni rub stoji: *Dalmatien XXXVIII* [redni broj od 1 do 10] *Wiener Künstler Postkarte. – Alle Rechte verboten / Druck und Verlag Phillip & Kramer. Wien VI.*¹⁹ Pripadaju skupini »razglednica s dugom adresom«, odnosno »razglednica nepodijeljene poledine«. Čitavu poledinu zauzimaju četiri vodoravne crte predviđene

7 Vid Morpurgo (1838. – 1911.) bio je hrvatski političar i nakladnik, jedan od najistaknutijih predstavnika hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji. Bio je član splitske Općine, a više je puta bio biran za zastupnika u Dalmatinskom saboru. Obnašao je različite dužnosti u Židovskoj općini u Splitu. Od 1860. vodio je knjižaru (od 1861. Knjižara »Morpurgo«) koja je bila mjesto okupljanja hrvatske inteligencije i središte izdavanja različitih knjiga i tiskovina, među kojima i razglednica. D. Kečkemet 1963; N. Topić 2017 (o razglednicama str. 82, 84).

8 O Josefu Wlhi (1842. – 1918.), autoru brojnih fotografija kulturnih spomenika u Dalmaciji, u T. Starl 2020, str. 300-301; I. Čapeta Rakić – R. Gabelica 2020, str. 156-158.

9 Ante Žižić (1865. – 1953.) bio je čuvar salonitanskih iskopina. U prvim godinama 20. stoljeća izdavao je razglednice te blokove s nizovima fotografija, tzv. harmonike, sa salonitanskim motivima. Na podacima o Žižićevoj godini rođenja i smrti zahvaljujemo solinskome povjesničaru Ivanu Grubišiću.

10 M. Matijević 2001, str. 7.

11 Katoličku tiskaru i sjemenišnu knjižaru, poslije nazvanu Hrvatska knjižara, osnovao je splitsko-makarski biskup Filip Frane Nakić. S. Kovačić 1999, str. 84.

12 Ivan Znidarčić (1876. – 1945.) doselio se iz Slovenije u Split godine 1900. Prije toga radio je u nakladničkoj kući Styria u Grazu, a po dolasku u Split radio je od 1905. do 1921. kao administrativni činovnik u Arheološkome muzeju. Tadašnji ravnatelj Muzeja don Frane Bulić poslao ga je 1906. na dvomjesečni tečaj fotografije u Graphische Lehr- und Versuchsanstalt u Beču. Zahvaljujući iskustvu u izdavaštvu i poznavanju fotografije djeluje i u Hrvatskoj knjižari. Usp. D. Kečkemet 2004, str. 68-69, 79; Z. Matić 2022, str. 5-6.

13 I. Bogavčić 2015, str. 69.

14 J. Jeličić-Radonić 2008.

15 Željeznička pruga Split – Solin izgrađena je godine 1877., a 1888. produžena je do Knina. M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 139.

16 O okolici solinskoga amfiteatra M. Matijević, u tisku.

17 Potonji potpis nismo uspjeli protumačiti.

18 Na omotnici albuma: *Wiener / Künstler / Postkarten // Serie XXXVIII / Dalmatien / Von A. Kircher // Verlag Phillip & Kramer / Wien, VI Barnabiten-gasse 7.*

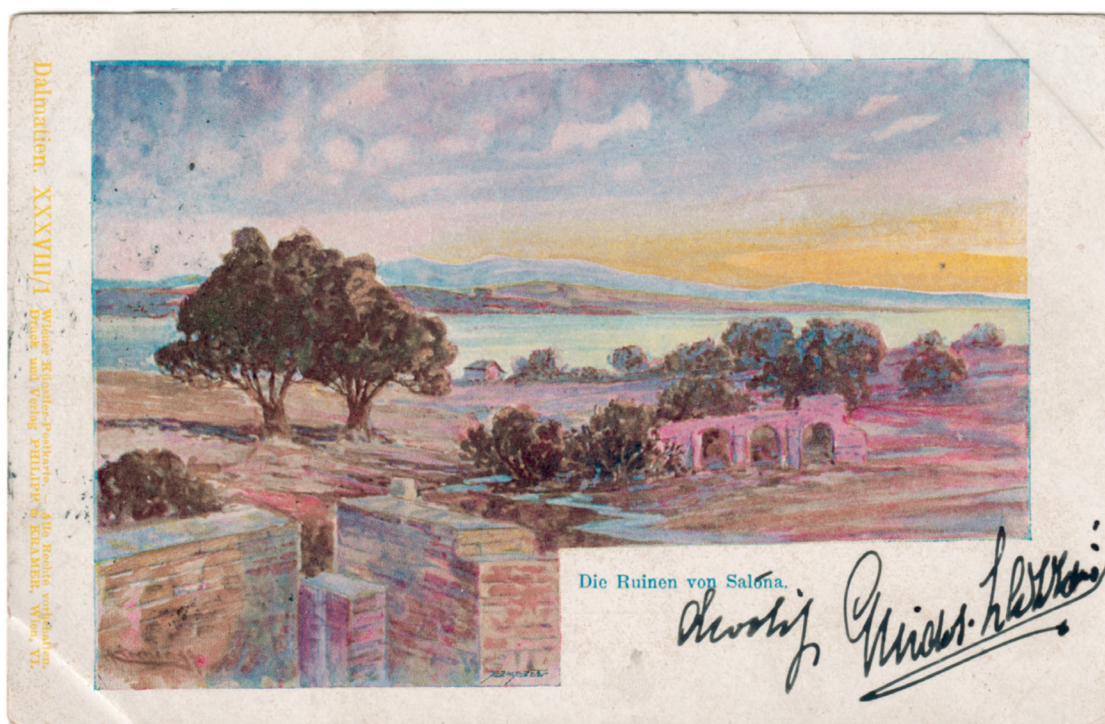
19 Bečki izdavač i tiskar Phillip & Kramer počeo je izrađivati razglednice 1897. Imao je na raspolaganju najbolje litografe, ali i tržište koje je željno prihvatilo novi medij, poglavito englesko i francusko. U svojoj *Wiener Künstler Postkarten Series* proizveo je 52 serije razglednica koje su sadržavale dizajne todobnih vodećih ilustratora. Rosenman 2019. Izdavao je razglednice i izvan te serije, tako, primjerice, serija razglednica s istarskim motivima ima redni broj CVI.

Slika 3
Amfiteatar, razglednica po fotografiji Ivana Znidarčiča

Slika 4
Amfiteatar, razglednica tiskana kao litografija

Slika 5
Alexander Kircher: Salonitanske ruševine

Slika 5a
Potpisi autora slike i litografa

za ispisivanje primateljve adrese, a prostor za kratke poruke je veći ili manji bijeli pravokutnik na prednjoj strani.²⁰ Sve slike reproducirane na razglednicama nastale su godine 1899., a u isto vrijeme valja datirati i razglednice. Tome u prilog govori i poštanski žig na našoj razglednici koja je 13. rujna 1899. upućena iz Kotora u Aiello Calabro, grad u Kalabriji, u južnoj Italiji. Dakle, od izrade slike po kojoj je otisnuta razglednica i njezina poštanskoga korištenja nije prošla ni godina dana.

Alexander Kircher rođen je 26. veljače 1867. u Trstu, tada austrijskome gradu, a umro je 16. rujna 1939. u

Niederlöbnitzu kod Dresdena. Nakon neuspjeloga pokušaja vojno-mornaričke karijere upisao je Umjetničku akademiju u Berlinu. Slikarstvo je studirao u atelijerima profesora H. F. Gudeja, W. Fridricha, O. Eschkeja i F. Struma, odreda slikarima marinistima. Suradivao je s H. Petersenom, čuvenim autorom panorama. Na studijskim putovanjima diljem Europe, Azije, Sjeverne Amerike i Egipta izrađivao je slike, crteže i ilustracije. Po povratku je radio kao ilustrator za popularne njemačke i druge časopise i izdavače,²¹ među kojima je i bečki izdavač Philipp & Kramer za kojega je dizajnirao seriju razglednica Dalmacije i

²⁰ Usp. I. Bogavčić 2015, str. 33-34, 36-37.

²¹ S. Lozo 2020, str. 3, 5. Usp. i B. Dobrić 2005.

Istre. Često je mijenjao boravište: živio je u Trstu, Beču, Niderlößnitzu blizu Dresdena. Pročuo se kao marinist i ilustrator, posebno slikar brodova austrougarske i njemačke ratne flote. Godine 1908. po narudžbi cara Franje Josipa I. izradio je 25 velikih slika austrougarskih ratnih brodova čije su reprodukcije objavljene u mapi *Unsere Kriegsflotte 1556-1908*.²² Njegove slike čuvaju se u muzejima i zbirkama u Njemačkoj, Austriji, Italiji, Sloveniji i Hrvatskoj. Zavičajni muzej grada Rovinja čuva 12 njegovih ulja na platnu, Hrvatski pomorski muzej u Splitu 32 manje slike brodova, a Pomorski i povijesni muzej u Rijeci jednu litografiju.²³

Ne znamo sudbinu Kircherova predložka po kojoj je Philipp & Kramer tiskao razglednicu; znamo samo da je nastao u predvečerje jednoga dana godine 1899.

Ota Bubeníček: *U Solinskome zaljevu* (sl. 6)

Kaštelanski je zaljev u antici poznat kao *Sinus Salonitanus* (*Salonitanski/solinski zaljev*), a srednjovjekovna kopija karte nacrtane u 4. stoljeću – *Tabula Peutingeriana* – naziva ga *Portus Salonitanus* (*Salonitanska/solinska luka*).²⁴ Godine 1574. Božo Bonifačić (Natale Bonifacio) izrađuje gravuru Klisa na kojoj istočni dio zaljeva naziva *Porto di Clisa* (*Kliška luka*).²⁵ Taj do jučer među najzagadenijim dijelovima istočne jadranske obale, čemu je »kumovala« in-dustrijalizacija, još je u prvim desetljećima prošloga stoljeća bio svjedokom skladnoga suživota ljudi, prirode i spomeničke baštine. Stoga je privlačio brojne posjetitelje, a često je bio motivom domaćim i stranim fotografima te likovnim umjetnicima. Za ovu smo prigodu odabrali dvije razglednice Kaštelanskoga zaljeva, izrađene po slikama češkoga slikara Ota Bubeníčka, koje su nastale oko godine 1918.²⁶ Slike nisu spomenute u dostupnoj nam literaturi pa o tehnici njihove izrade možemo samo nagađati.

Na jednoj, nazvanoj *U solinské zátoky* (*U Solinskome zaljevu*), u prvome su planu škrape uz obalu, a između njih je nekoliko nižih razlistanih stabala, nisko raslinje i trava. Teren se lagano spušta prema moru; u moru se nazire otočić – hrid; na nasuprotnoj obali uzdiže se brdo čiji su niži dijelovi obrasli vegetacijom, a viši su kamena golet. Postoji mišljenje kako je riječ o pogledu »na Kozjak i Kaštelanski zaljev s pozicije današnje Sjeverne luke«,²⁷ ali čini se da tome nije tako. Naime, pogled sa širega prostora splitske Sjeverne luke usmjeren prema prikazanome dijelu Kozjaka trebao bi obuhvatiti Vranjic ili Barbarinac, a unatoč »umjetničkoj slobodi« teško je povjerovati da je Bubeníček urbanizirani poluotok ili šumoviti otočić prikazao bijelom debljom crtom. K tome, prikazani dio Kozjaka gledan iz Sjeverne luke bio bi zakošeniji. Nakon obilaska terena, a unatoč promjenama koje su se dogodile u više od 100 godina od nastanka slike i razglednice, može se ustvrditi kako je Bubeníček stajao na sjevernoj marjanskoj obali te u obliku bijele crte naslikao Školjić, izduženu hrid gotovo usporednu s obalom. Površina hridi je 978 m², duga je oko 60 m, široka do 15 m, a njezina visina je 4 m.²⁸ Brdo na nasuprotnoj obali zapadni je dio Kozjaka, između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice, a njegov je najviši vrh Veli vrj 779 m nm.

Na poledini razglednice, u gornjemu lijevom kutu, je tekst: *Otto Bubeníček (*1872): / U solinské zátoky – Bei der Salonabucht / U zatoki solińskiey – Au golfe du Salona – У замoku солинскої* (sl. 6a).²⁹ U donjemu dijelu, po sredini, nakladnikov je logotip te redni broj razglednice: *Zora / G. Z. 06*.³⁰

Iako ova razglednica ne nosi solinski motiv, uvrštena je u naš izbor zbog naziva ispisana na njezinoj stražnjoj strani na češkome, njemačkome, poljskome, francuskom i ukrajinskome jeziku. Pridružiti ćemo joj i razglednicu nastalu po slici istoga autora i u isto vrijeme (sl. 7),

22 S. Lozo 2020, str. 5-7; A. F. Koudelka – A. Kircher 1908.

23 S. Lozo 2020, str. 8-13; B. Dobrić 2005. Vidi i na mrežnoj stranici Muzeja grada Rovinja: <https://muzej-rovinj.hr/6135/Alexander-Kircher/o524/EN> (11. 11. 2024.).

24 Tabula Peutingeriana, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2013-2024 <https://enciklopedija.hr/clanak/tabula-peutingeriana> (7. 11. 2024.). Vidi i <https://www.omnesviae.org/viewer/> (7. 11. 2024.).

25 V. Firić 2001, str. 6, 14. Bonifačić je gravuru izradio za izolator Donata Bertellija, a prerađenu objavljuje Giacomo Franco godine 1579. U svome portolanu godine 1598. donosi je Giuseppe Rosaccio te A. Lasor 1713.

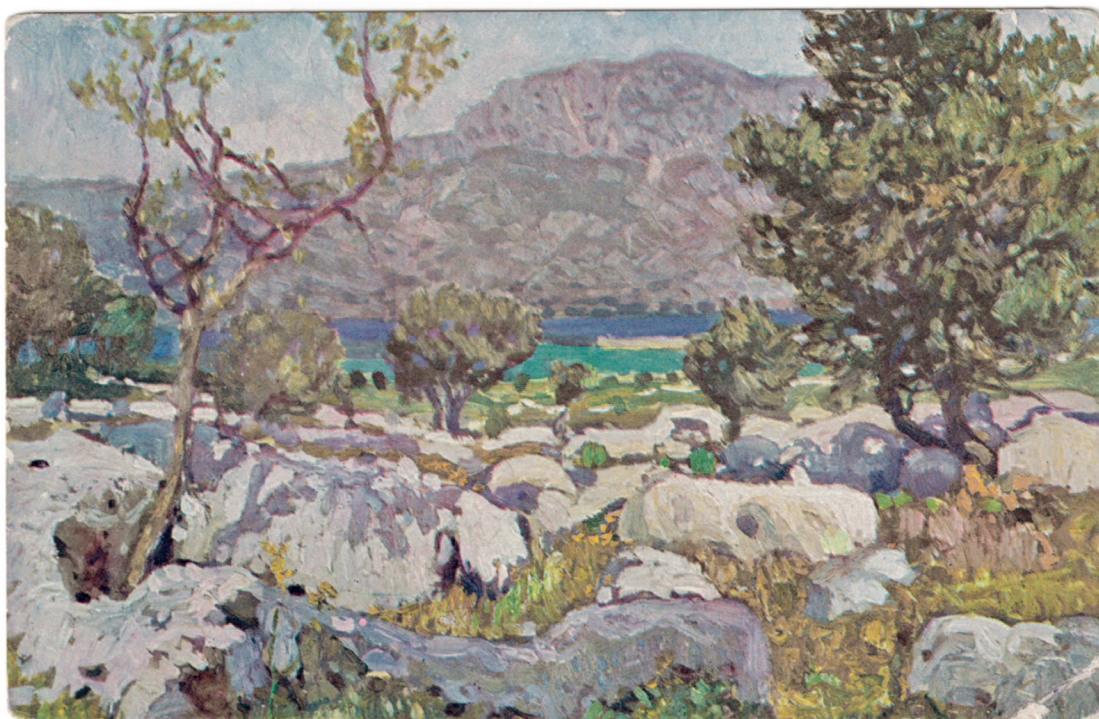
26 Ni jedna od razglednica s ovim motivima koje je autor vidio nije poštanski upotrijebljena, a godina je predložena prema nadnevku s upotrijebljene razglednice iz iste serije.

27 Katalog Gradske knjižnice Marka Marulića, mrežno izdanje, [https://katalog.gkmm.hr/\(S\(oyzm20jxsgndtw1lzhn5tko2\)\)/pagesResults/rezultati.aspx?searchByl=d=10&xm0=1&spid0=10&spv0=Bubeníček%2c+Ota](https://katalog.gkmm.hr/(S(oyzm20jxsgndtw1lzhn5tko2))/pagesResults/rezultati.aspx?searchByl=d=10&xm0=1&spid0=10&spv0=Bubeníček%2c+Ota) (8. 11. 2024.). Osim ovdje spomenutih razglednica, Knjižnica čuva još četiri razglednice sa splitskim motivima nastale po Bubeníčekovim slikama: *Splitska zatoka* (pogled na more i stijene s rta Sustipana), *Splitske domy nad morem* (pogled na Tomića stine), *Ve splitskem pristavu* (pogled na brodove u splitskoj luci ispred Lučke kapetanije), *Ze Splitu – Spalato* (pogled na Sustipan s Marjana).

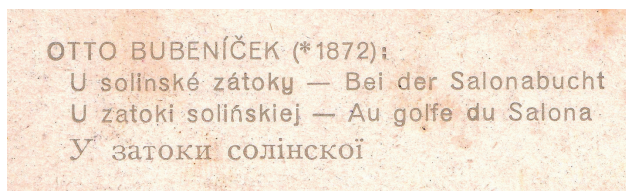
28 Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, Registar otoka, mrežno izdanje, <https://registar-otoka.gov.hr/> (8. 11. 2024.). Vidi i The online list of lights, <https://listoflights.org/leuchfeuer/detail?id=16298> (8. 11. 2024.).

29 Godina rođenja pogrešno je navedena; Bubeníček je rođen 1871., vidi dalje.

30 U istome nakladničkom nizu, osim razglednica s motivima iz naših krajeva, tiskane su i razglednice po Bubeníčekovim slikama čeških, slovačkih i talijanskih krajeva.

Slika 6
Ota Bubeníček: U Solinskome zaljevu

Slika 6a
Legenda na poledini

ali s nešto zapadnijega mjesta na sjevernoj marjanskoj obali, što se daje zaključiti po zapadnome dijelu Kozjaka koji je gotovo usporedan s promatračem. Nazvana je *Hora Kozjak v Dalmaciji (Planina Kozjak u Dalmaciji)*.³¹ U prvome planu, a podalje od obale, dvije su kamene ograde s vratima. Razaznaje se obrađeno i zasađeno zemljište te stabla uz rub lijeve ograde. Unutar nje je i kamena kućica. Slikom dominira prikaz zapadnoga dijela Kozjaka.³²

Ota Bubeníček (nazivan i Otto Bubeníček) rođen je 31. listopada 1871. u Uhříněvsi pored Praga. Isprva je radio kao litograf u radionici za litografiju Haas u Pragu, a potom je od 1899. do 1904. pohađao prašku Umjetničku akademiju. Bio je student Juliusa Maráka, Antonína Slavíčka i Rudolfa Otta von Ottenfelda.³³ Godine 1903. provodi četiri mjeseca u Dubrovniku, a ujesen iste godine obilazi Italiju. Nakon studija odlazi na studijska putovanja u München i Pariz (1905.) te Francusku, Belgiju i

31 Na poledini je uz autorovo ime i pogrešnu godinu rođenja otisnuta legenda na pet jezika, logotip izdavača te redni broj G. Z. 07.

32 Postoji i druga serija razglednica s istim motivima, ali na poledini imaju oznaku *O. Bubeníček pinx.*

33 T. Sekyrka – A. Dubská 2007.

Slika 7
Ota Bubeníček: Planina Kozjak

Nizozemsku (1907.). Od 1907. do 1908. slikao je u Moravskoj Vlaškoj, od 1909. u južnoj Češkoj. Godine 1914., krajem svibnja, s obitelji putuje u Split, gdje ostaje do izbijanja Prvoga svjetskog rata. Tijekom rata s drugim slikarima i kiparima obnavlja unutrašnjost crkve sv. Nikole na Starogradske trgu u Pragu. Godine 1936. i 1937. slika u Slovačkoj. Od 1932. do smrti 9. listopada 1962. živi i radi u Mladjoj Vožici kod Tábora. Osim slikarstvom, bavio se i lutkarstvom, a jednom se, u dobi od 62 godine, okušao i na filmu.

Slikao je krajolike u duhu realizma, a nije zanemario ni narodno graditeljstvo. Na njegovim slikama često se pojavljuju motivi Tatri, Vlaške, Krkonoša, Dalmacije i sjeverne Italije. Izlagao je na brojnim samostalnim i skupnim izložbama.³⁴ O svome će radu zapisati:

»Rado se sjećam kutaka južne Češke, jer je u to vrijeme to bila regija netaknuta groznicom rušenja i izgradnje. Sela su još uvijek bila puna lijepih osebujnih južnočeških drvenih zgrada, seoskih kuća iz 17. i 18. stoljeća s visokim slamnatim krovovima, osmerokutnih štala

i neobičnih slikovitih skladišta, nad kojima su stoljetne mirisne lipe raširile svoje široke krošnje. U dolini uz potoke i lokve u gustim stablima johe ili pod grmolikim grabom i vinovom lozom čučali su stari mlinovi. (...) No danas – nakon 47 godina – nema više ni traga od tih vjekovnih ljupkih spomenika. Iz tih idiličnih zakutaka istisnuli su ih grube, bezdušne, osakaćene zidarske 'kutije' bez ikakva estetskoga narodnog stvaralaštva, a pritom ubojita, razorna sjekira drvosječe nije poštedjela ni ta lijepa stabla, spomenike naših pradjedova. Danas samo nekoliko mojih crtica govori o njihovim nekadašnjim nezamjenjivim ljepotama. (...) I nakon putovanja u inozemstvo, džep mi je uvijek bio krcat crticama u kojima sam bilježio slikovita sjećanja na Baltičko more, Jadran i sredozemnu obalu, krstarenje Dunavom od Bratislave do Beograda, zatim Bugarskom i Crnim morem do Varne, Bospora i Carigrada. Volio sam lutati po stranim krajevima, ali sam se najviše volio vraćati kući, gdje sam više od tropskoga cvijeća volio naše cvjetne livade, polja valovite raži više od najdivljijih morskih valova, i gdje su mi

34 A. Salzman 1984; J. Lopour [2011].

slamnati i šindrom pokriveni krovovi zdepastih koliba bili mnogo bliži i draži od najveličanstvenijih palača i katedrala.«³⁵

I sudbina naših krajeva može se prepoznati u Beničekovim riječima. Njegove slike – o čijem umjetničkom doseg u nismo pozvani prosuđivati – mogu posvjedočiti kako je stalna samo promjena, ali i podsjetiti kako divlja i divljačka izgradnja – prva nelegalna, a druga nerijetko legalna – nepovratno uništavaju prostor.

Giuseppe Mazzoni: *Manastirine* (sl. 8)

Nakon okončanja Prvoga svjetskog rata, a u iščekivanju pripajanja područja koja su joj zemlje članice Antante – Velika Britanija, Francuska i Rusija – Tajnim londonskim ugovorom obećale za ulazak u rat na njihovoj strani,³⁶ Talijani su obznajivali koje će krajeve dobiti i naglašavali njihovu talijansku pripadnost.³⁷ U takvu aktivnost spada i tiskanje albuma *I stendardi di gloria* (*Zastave slave*) koji je po slikama Giuseppe Mazzonija izdalo uredništvo vojnoga časopisa *La Tradotta*.³⁸ U albumu je sedam razglednica:³⁹ *Trento*, *Trieste* (*Trst*), *Armata del Piave e del Carso* (*Vojska Piave i Carsa*), *Gorizia* (*Gorica*), *Fiume* (*Rijeka*), *L'Istria* (*Istra*) i *La Dalmazia* (*Dalmacija*). Na svakoj je reproducirana slika s prepoznatljivim užim motivom mjesta koje spominje i zastava s grbom koji simboliziraju to mjesto. Na poleđini svake, ispod naziva mjesta, u donjem lijevom kutu stoji Giuseppe Mazzoni / *Redazione de »La Tradotta«*, okomito po sredini *Produzione Italiana*, okomito uz lijevi rub *Proprietá Artistica riservata*, a uz gornji rub *Cartolina postale*. Dalmaciju predstavljaju Manastirine u Saloni iznad kojih viori modra zastava s tri zlatne okrunjene leopardove glave.⁴⁰ Valja istaknuti da Salona/Solin po spomenutim ugovorima nije trebala pripasti Italiji; na razglednici se vjerojatno našla zbog toga što je bila glavnim gradom rimske provincije Dalmacije, a Italija nije skrivala pretenzije na istočnu jadransku obalu koja je bila dijelom Rimskoga Carstva.

Slika 8
Giuseppe Mazzoni: *Manastirine*

Manastirine su, poput motiva na svim razglednicama iz ove serije, očito samo kulisa zastavi i poruci koju ona prenosi. Mazzoni je uglavnom realno prikazao to najveće starokršćansko groblje na otvorenome, ujedno i jedan od najprepoznatljivijih salonitanskih lokaliteta: ostatke

35 A. Salzman 1984.

36 Tajnim londonskim ugovorom zaključenim u Londonu 26. travnja 1915. Italija je za napuštanje savezništva s Austro-Ugarskom i ulazak u rat na strani Antante trebala dobiti Trentino i južni Tirol do Brennera, Trst, Goricu i Gradišku, čitavu Istru do Kvarnera, uključujući Volosko, Matulje i Kastav, otoke Cres i Lošinj s nizom manjih okolnih otoka, dio sjeverne i srednje Dalmacije od Lisarice i Tribnja na sjeveru do rta Ploča na jugu, uključujući Zadar i Šibenik, te otoke u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji od Paga do Mljeta, izuzevši Drvenik Veli i Mali, Čiovo, Šoltu i Brač. G. Kešac 2005.

37 O ustupanju hrvatskih zemalja Italiji vidi: *Rapalski ugovor*, Hrvatska enciklopedija 2013-2024, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/rapalski-ugovor> (4. 11. 2024.).

38 *La Tradotta* je dio skupine takozvanih »rovovskih novina«, raširenih u Italiji tijekom Prvoga svjetskog rata, a trebala je biti »vesele naravi« kako bi vojnicima podizala moral. U tim novinama svoje je radove objavljivao i Giuseppe Mazzoni. Prvi broj izašao je 21. ožujka 1918., posljednji 1. srpnja 1919. Više: <https://www.storiaememoriadibologna.it/archivio/opere/la-tradotta-giornale-settimanale-della-3-armata> (15. 11. 2024.).

39 Na omotnici albuma: III.^a *Armata / I stendardi di gloria / 7 cartoline / di Mazzoni*.

40 Dalmatinski grb prvi se put pojavio u 14. stoljeću. U modrome štitu u rasporedu 2:1 (dvije gore, a jedna dolje) smještene su tri zlatne okrunjene leopardove, lavlje ili risove glave. Više u D. Peić Čaldarović – N. Stančić 2011.

unutrašnjosti grobišne bazilike, njezine stupove te sarkofage. U pozadini, a preko mora, naznačeni su Vranjic, splitska obala i Marjan. U donjemu lijevom kutu, na bočnoj stranici sarkofaga, autorov je potpis: *G. Mazzoni*.⁴¹

Razglednice iz spomenute serije tiskane su koncem 1918. ili početkom 1919., a najranija poštanski upotrijebljena koju je autor imao priliku vidjeti putovala je 31. svibnja 1919. sa žigom *Posta militare*. U prilog toj dataciji govori i proglas tršćanskih studenata povodom Dana Albertinskoga statuta⁴² godine 1919. otisnut na poledini razglednica s prikazom Rijeke (*Fiume*), Trenta i Gorice (*Gorizia*).⁴³

Međutim, razglednice s istim motivima tiskane su i kasnije, što nije rijetka praksa. Tako je Zajednica Istrana (*L'Unione degli Istriani*) povodom talijanskih parlamentarnih izbora nakon Drugoga svjetskog rata izdala Mazzonijevu razglednicu s prikazom Pule. Na njezinoj je poledini tekst kojim poziva sve talijanske prognanike iz Istre, Rijeke i Dalmacije da na izborima potvrde »čvrsti antikomunistički izbor«. Nacionalna udruga Julijske krajine i Dalmacije (*L'Associazione Venezia Giulia e Dalmazia*)⁴⁴ ponovnim izdavanjem Mazzonijevih razglednica obilježila je godine 1968. pedesetu obljetnicu »otkupljenja«, zapravo završetka Prvoga svjetskog rata i početka priključivanja Kraljevini Italiji zemalja obećanih joj Tajnim londonskim ugovorom. Zanimljivo je da je u toj seriji i razglednica s prikazom solinskih Manastirina, iako će Solin formalno biti dijelom Kraljevine Italije samo kratko vrijeme u Drugome svjetskom ratu. Na njezinoj poledini u gornjemu lijevom kutu stoji *Cinquantesimo della Redenzione / (Riproduzione di originale del 1915)*, u donjemu lijevom *Associazione nazionale / Venezia Giulia e Dalmazia*, a u desnome *Labor – Roma (4214)*. Vrijedi naglasiti kako se napomena da je riječ o reprodukciji izvornika iz 1915. ne odnosi na razglednicu, nego na Mazzonijevu sliku.⁴⁵

Giuseppe Mazzoni rođen je u Modeni 1881., a 1895. upisao se na Kraljevski institut za likovne umjetnosti u

rodnome gradu gdje je godine 1901. diplomirao slikarstvo i dekoraciju. Već je tada dobivao nagrade za svoj rad, što mu je omogućilo pohađanje Akademije likovnih umjetnosti. Također je u Rimu stekao diplomu iz arhitekture. Izražavao se uglavnom litografijom, a sudjelovao je na više izložbi. Radio je i freske u nekim crkvama. Tijekom Prvoga svjetskog rata, u kojem je sudjelovao kao časnik, skicira ratne epizode. Crta vojnike, ranjenike, zarobljenike, konje, ali i frontalne sukobe, ratne radionice ili trenutke odmora. Te su skice objavljivane u novinama *L'illustrazione Italiana*, *Il Secolo Illustrato*, *L'illustrazione del popolo* i u vojnome časopisu *La Tradotta*. Nakon rata preselio se u Genovu gdje je predavao povijest umjetnosti u javnoj školi. Tada je slikao uglavnom pejzaže, radio je ilustracije za časopise, freske u crkvama, a sudjelovao je i u ukrašavanju povijesnih zgrada. U posljednjim godinama života loše zdravlje spriječilo ga je u izvođenju drugih projekata. Umro je u Genovi 1957.⁴⁶

Njegova razglednica s prikazom Manastirina – poput ostalih iz spomenute serije – u službi je političke propagande i ideologije.

Ivan Roch: Gospin mostić (sl. 9)

Kameni most koji spaja glavnu solinsku ulicu – današnju Zvonimirovu – i Gospin otok podignut je na mjestu gdje se Solinska rika račva. Veći i vodom izdašniji rukavac otječe prema mlinici Velikoj galiji, čije ustave usporavaju njegov tok i stvaraju jezero, a manji nastavlja oplahivati sjevernu obalu Gospina otoka. Most je po mišljenju Ejnara Dyggvea zidan na mletački način i potječe iz 17. stoljeća,⁴⁷ dok Lovre Katić tvrdi da je još godine 1756. na tome mjestu bio drveni.⁴⁸ Veći rukavac premoštavaju četiri luka, a manji jedan. Most je dugačak oko 40 metara, a na njemu se nisu mogle mimoići dvije zaprege jer je kolnik bio širok od 1,85 do 2,50 metara.⁴⁹ Stoga je oko godine 1934. proširen s uzvodne strane, a kapelica s kipićem Majke Božje, koja se nalazila uz most na toj strani,

41 Razglednica je objavljena u M. Matijević 2001, str. 34, ali je pogrešno datirana u vrijeme Drugoga svjetskog rata.

42 Albertinski statut donesen je 1848., a naziv je dobio po kralju Sardinije Karlu Albertu Savojskome. Tim je aktom ustavno definirana talijanska država sve do 1946., kad ga je zamijenio Ustav Talijanske Republike. Obilježava se prve nedjelje u lipnju.

43 Dopuštamo mogućnost da je i na drugim razglednicama iz ove serije otisnut istovjetan tekst, a ovdje spominjemo samo one koje smo bili u prilici vidjeti.

44 Nacionalna udruga Julijske krajine i Dalmacije, osnovana godine 1947., najveći je predstavnik na nacionalnom teritoriju Talijana koji su krajem Drugoga svjetskog rata izbjegli iz Istre, Rijeke i Dalmacije. Više o djelatnosti Udruge: <https://www.anvgd.it/> (16. 11. 2024.).

45 Malo je vjerojatno da je Mazzoni boravio u Solinu godine 1915., u jeku rata, i da je tu slikao ili izrađivao skice. Vjerojatno je te godine nastala slika po njegovu ranijemu ili tuđemu predlošku. Ne treba zanemariti ni mogućnost da je nastala po fotografiji Ivana Znidarčića koja je tih godina tiskana kao razglednica, a prikazuje Manastirine iz kuta iz kojega će ih »gledati« i Mazzoni.

46 S. Bulgarelli 2008; F. Mora 2013.

47 E. Dyggve 1989, str. 159, 161.

48 L. Katić 1955, str. 65.

49 E. Dyggve 1989, str. 159.

Slika 9
Ivan Roch: Gospin mostić

premještena je nizvodno.⁵⁰ Most su Solinjani nazivali Gospinim. Zbog skladnoga spoja njegova elegantnog izgleda i netaknute prirode u prošlom stoljeću često se nalazio u objektivu fotografa,⁵¹ a po nekim fotografijama tiskane su i razglednice.⁵² Bio je i temom slikarskih ostvarenja. Početkom godine 1923. crta ga austrijska slikarica Emma Bormann,⁵³ Ivan Roch oko godine 1925., Vjekoslav Parać slika ga godine 1925. (*Na mostu*)⁵⁴ i 1931. (*Sajam u Solinu*),⁵⁵ a Bruno Bulić 1940. (*Most na Jadru*).⁵⁶

Po crtežu Ivana Rocha izrađena je litografija koja je otišuta kao razglednica.⁵⁷ Na njoj je prikazan mostić čiji se obrisi zrcale u jezeru. S njegove je lijeve strane Gospina kapelica, a s desne stablo murve (dūda) uz neuređenu riječnu obalu. Između kapelice i mosta visoki je jablan; on je na nasuprotnoj obali što se daje zaključiti po fotografijama iz toga doba.⁵⁸ Nazire se i krov Aljinovićeve mlinice u daljini.⁵⁹ U daljini su i jablanovi, vjerojatno uz južnu obalu Gospina otoka, a na Otoku su neka stabla šire krošnje. To

50 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 102.

51 Više takvih fotografija čuva se u arhivama muzejskih ustanova i u privatnim zbirkama, a nekoliko ih je objavljeno; npr. L. Katić 1995, str. 64; M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 103.

52 Npr. M. Matijević 2001, str. 13-15.

53 M. Ivanišević 2006, str. 58, sl. na str. 71.

54 I. Zidić 2010, str. 19.

55 I. Zidić 2010, str. 129. Vjekoslav Parać je po riječima njegova brata Dalibora, a koje je zabilježila Linda Grgić, godine 1931. ovaj motiv naslikao na još dva platna. Jedno je bilo u posjedu njihove sestre Kosovke, a drugo se danas čuva se u galeriji Javne ustanove u kulturi Zvonimir Solin. Na potonjemu se među seljanima koji prolaze mostom, na desnoj strani, ističu likovi Josipa Šperca, don Lovre Katića i Vjekoslava Paraća. Ne vidi se autorov potpis. Slika je reproducirana u knjizi *Prošlost i spomenici Solina*, kojoj je Parać bio umjetnički suradnik (Rapanić – Katić 1971, iza str. 128). Tamo je njezina crno-bijela fotografija u postupku pripreme za tisak retuširana te se u sitnim pojedinostima razlikuje od izvornika: neke su figure naglašene, a dodan je i Paraćev potpis.

56 B. Čečuk Romac 2020, str. 199.

57 M. Matijević 2001, str. 14. Autor je bio u prigodi vidjeti više razglednica po Rochovim crtežima (Šibenik, Kaštel Lukšić, Kaštel Novi, Kaštel Gomilica, Split, Komiža, Dubrovnik, Boka kotorska), ali ni jedna nije poštanski korištena.

58 Usp. M. Matijević 2001, str. 13-15.

59 O mlinici L. Katić 1995, str. 62; M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 98, 100, 103.

bi mogli biti brijestovi, a tome u prilog govori pučki naziv crkve na Otoku: *Gospa u bristin*. U donjemu je lijevom kutu autorov potpis *I. Roch*.⁶⁰ Na poleđini razglednice, u gornjemu lijevom kutu, stoji *I. Roch : Dalmacija / Motiv kraj Solina*, a u donjemu oznaka *M. M. O.*

Ivan Roch rođen je u Wiener Neustadtu (Bečko Novo Mjesto) u Austriji 5. rujna 1896., a s roditeljima je u djetinjstvu preselio u Osijek gdje je završio gimnaziju. Klasičnu slikarsku naobrazbu nije imao, a crtanju ga je od 1924. do 1930. podučavao Dragutin Renarić.⁶¹ Bio je član Likovne sekcije Kluba hrvatskih književnika i umjetnika te Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku premda nije poznato u kojemu je svojstvu radio u HNK-u. Bavio se opremanjem knjiga, radio je plakate, ex librise, razglednice i božićne čestitke. Omiljene tehnike bili su mu akvarel, crteži i linorez, a omiljeni motiv Osijek.⁶² Izradio je četiri grafičke mape: *Stari Osijek* (1924.), *Uspomene iz Dalmacije* (1925.), *Grad Osijek* (1932.) i *Donauschwäbische Heimatbilder* (1940.).⁶³ Samostalno je izlagao tri puta: 1924., 1937. i 1963., a sudjelovao je na više skupnih izložbi u domovini i inozemstvu. Godine 1929. postaje tajnikom Likovne sekcije Kluba hrvatskih književnika i umjetnika, a godine 1940. djeluje kao nastavnik u Građanskoj školi u Osijeku. Oprema niz publikacija njemačke zajednice u Hrvatskoj, a od 1942. pa do odlaska u Austriju 1944. predaje na Državnoj njemačkoj učiteljskoj školi u Osijeku. U to je vrijeme bio i poručnik njemačke bojne u sklopu Ustaške vojnice. Iz Austrije odlazi u Kanadu, a čini se da je i tamo bio aktivan jer je zabilježeno da je godine 1963. izlagao sa sinom Ernstom u Montrealu. Umro je u Montrealu 9. siječnja 1972.⁶⁴ Njegova vojna karijera bila je razlogom tome što se u prošlosti sustavu rijetko spominjao unatoč njegovu doprinosu kulturnome životu Osijeka, a i *Enciklopedija hrvatske umjetnosti* posvećuje mu samo pet redaka.⁶⁵

Ivan Roch bio je vrstan crtač i grafičar. O njemu će povjesničarka umjetnosti Branka Balen zapisati:

»Premda crteže poznajemo samo s njegovih litografija, vidimo da je bio dobar i precizan crtač koji je uspio lagano i vješto dočarati izabrani motiv, bez obzira je li to riječ o starom Osijeku ili pak motivima iz Dalmacije. Najvještiji je u izradi grafike. Njegovi bakropisi, linorezi i drvorezi već su prava umjetnička ostvarenja u kojima vješto barata alatom postižući izvrsne likovne efekte. Unatoč toj kvaliteti i grafičkoj tehnici, sačuvano je malo grafika. Vjerojatno vlasnici nisu znali prepoznati vrijednost pa su mnogi listovi završili na tavanu, a poslije i na otpadu.«⁶⁶

O umješnosti Ivana Rocha svjedoči i naša razglednica; vjerno dočarava izgled Gospina mostića i njegove okoline – sudeći po sjenama i razlistanim krošnjama – nekoga proljetnoga ili ljetnoga popodneva prve polovine trećega desetljeća 20. stoljeća.⁶⁷

* * *

Svaka od solinskih razglednica s reprodukcijama likovnih umjetničkih djela o kojima je riječ u ovome prilogu dio je većega niza. Kircherovi radovi predložci su razglednicama s motivima iz (todobne) Dalmacije i Istre; Bubenčekovi razglednicama koje svjedoče o njegovim putovanjima po rodnoj Češkoj, Slovačkoj, sjevernoj Italiji i južnoj Hrvatskoj; Mazzonijevi su dio šire propagandne akcije; Rochovi izrazito dokumentaristički bilježe Dalmaciju i Boku kotorsku. Osim radova ovih likovnih umjetnika na razglednicama su se našli solinski motivi Georga Holuba, o čemu će biti riječi na drugome mjestu, te litografije koje su detaljne kopije fotografija Josefa Wlthe i Ivana Znidarčića pa stoga nisu posebno obrađivane. Svaka od tih razglednica, to jest slikâ koje su im predložci, govori o autorovu doživljaju spomeničke baštine odnosno krajolika i proširuje podatke o solinskome identitetu u prošlosti. Uz

60 Prvi za sada poznati rad, *Gornjogradski trg sa stolnom crkvom*, akvarel iz 1919., potpisao je kao Hans Roch. Poslije toga potpisuje se imenom Ivan Roch do 1937., a nakon toga opet njemačkom inačicom imena. B. Balen – V. Burić 1998, str. 6.

61 B. Balen – V. Burić 1998, str. 5. Dragutin Renarić (1872. – 1944.), slikar i grafičar. Bio učitelj u Križevcima, likovni pedagog u Vukovaru i Osijeku. Posljednje godine proveo je u Križevcima. Stvarao je uljem, akvarelom i bakropisom. Slikao je motive gradova u kojima je živio i radio. T. Hatadi 2012.

62 O likovnome životu u Osijeku u to doba V. Burić 1987; J. Ambruš 1988; O. Švajcer 1992.

63 O grafičkim mapama B. Balen – V. Burić 1998, str. 69-71. U mapi *Uspomene iz Dalmacije* je 20 litografija: *Peristil u Splitu, Zdenac u Dubrovniku, Dominikanski samostan u Dubrovniku, Sv. Eufemija na Rabu, Iz katedrale u Trogiru, Motiv iz Raba, Pogled na Rab, Otočić sv. Đure u Boki kotorskoj, Ercegnovi, Portal u Trogiru, Pogled sa Marjana, »Danče« u Dubrovniku, Sv. Dominik u Splitu, Groblje u Dubrovniku, Franjevački samostan u Dubrovniku, »Sv. Jere« na Marjanu, Luka u Šibeniku, Masline kod Trogira, Gospa Škarpijela kod Perasta, Gradska luka u Dubrovniku.*

64 B. Balen – V. Burić 1998, str. 6-9. O dizajneru Ernstu Rochu (Osijek 1928. – Montreal 2003.), jednome od najistaknutijih pripadnika kanadske moderne, više J. Vrančić 2020.

65 O. Švajcer 1996, str. 169.

66 B. Balen – V. Burić 1998, str. 8. Iako nema izravne veze s našom temom, zgodno je primijetiti kako su neki radovi Emme Bormann bačeni u otpad kao nevrjedan papir, ali su srećom ipak spašeni. Usp. M. Ivanišević 2006, str. 39, 53, 58.

67 Mapa *Uspomene iz Dalmacije* izdana je godine 1925. te je Rochov boravak u tim krajevima, pa tako i u Solinu, opravdano smjestiti nešto ranije.

to, njihovo proučavanje može pomoći upotpunjavanju spoznaja o likovnom izričaju autora.

Vjerujući da je negdašnja slikovitost našega kraja nadahnjivala i druge umjetnike čiji su radovi reproducirani

na razglednicama, valja se nadati da će ovaj skromni prilog potaknuti istraživanja koja će obogatiti saznanja o tome poštanskom mediju sa solinskim motivima po slikarskim djelima.

Literatura

- J. Ambruš 1988 Jelica Ambruš, *Likovna umjetnost Osijeka 1900 – 1940*, Peristil 31, Zagreb 1988, 207-214.
- B. Balen – V. Burić 1998 Branka Balen – Vesna Burić, *Ivan Roch*, katalog izložbe, Osijek 1998.
- I. Bogavčić 2015 Ivan Bogavčić, *Što je to razglednica?*, u: Igor Goleš (ur.), *Zaboravljena Dalmacija na starim razglednicama*, Split 2015, 21-73.
- I. Bogavčić – I. Salopek Bogavčić 2020 Ivan Bogavčić – Iva Salopek Bogavčić, *Prve razglednice na prostoru Hrvatske*, Peristil 63, Zagreb 2020, 121-138.
- S. Bulgarelli 2008 Stefano Bulgarelli, *Mazzoni Giuseppe*, Assicoop Modena&Ferrara, <https://assicooparte.it/biografie/mazzoni-giuseppe-biografia/> (15. 11. 2024.), 2008.
- V. Burić 1987 Vesna Burić, *Likovne mape Osijeka. Tiskovine 1920-1941.*, Osječki zbornik 18-19, Osijek 1987, 223-243.
- I. Čapeta Rakić – R. Gabelica 2020 Ivana Čapeta Rakić – Ružica Gabelica, *Važniji primjeri fotografskog dokumentiranja pokretne baštine u splitskoj konzervatorskoj službi do sredine 20. stoljeća*, Portal. Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 11, Zagreb 2020, 151-171.
- B. Čečuk Romac 2020 Biserka Čečuk Romac, *Kad stvarnost nadmaši maštu... Uspomene: Solin – Split – Zagreb*, Solin 2020.
- B. Dobrić 2005 Bruno Dobrić, *Kircher, Alexander*, Istarska enciklopedija, <https://istra.lzmk.hr/clanak/1354> (11. 11. 2024.), Zagreb 2005.
- E. Dyggve 1989 Ejnar Dyggve, *Nova istraživanja prelaza preko rijeke Jadro u Solinu*, u: E. Dyggve, *Izabrani spisi*, Split 1989, 155-163.
- V. Firić 2001 Valter Firić, *Klis na starim crtežima, gravurama i fotografijama*, Klis 2001.
- C. Fisković 1989 Cvito Fisković, *Remek-djelo Jurja Dalmatinca u Kaštel-Lukšiću*, Kaštelanski zbornik 2, Kaštela 1989, 53-64.
- I. Goleš 2015 Igor Goleš (ur.), *Zaboravljena Dalmacija na starim razglednicama*, Split 2015.
- T. Hatadi 2012 Tea Hatadi, *Dragutin Renarić – Križevačke vizure*, katalog izložbe, Križevci 2012.
- M. Ivanišević 2006 Milan Ivanišević, *Slikarica Emma Bormann u Splitu*, Kulturna baština 33, Split 2006, 37-74.

- J. Jeličić-Radonić 2008 Jasna Jeličić-Radonić, *Amfiteatar i zapadni bedemi Salone*, Tusculum 1, Solin 2008, 35-44.
- L. Katić 1955 Lovre Katić, *Solin od VII do XX stoljeća*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955, 17-91.
- D. Kečkemet 1963 Duško Kečkemet, *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu*, Split 1963.
- D. Kečkemet 2004 Duško Kečkemet, *Fotografija u Splitu 1859. – 1990.*, Split 2004.
- G. Kešac 2005 Gracijano Kešac 2005, *Londonški ugovor*, Istarska enciklopedija, <https://istra.lzmk.hr/clanak/londonski-ugovor> (14. 11. 2024.), Zagreb 2005.
- A. F. Koudelka – A. Kircher 1908 Alfred Freiherr Koudelka – Alexander Kircher, *Unsere Kriegsflotte 1556-1908*, Leibach 1908.
- S. Kovačić 1999 Slavko Kovačić, *Salonitansko-splitska crkva. Povijesni pregled*, u: Ante Mateljan (ur.), *Na kršćanskim i hrvatskim korijenima. Prigodom posjeta Svetog Oca Ivana Pavla II. Splitu i Solinu*, Split 1999, 73-98.
- J. Lopour [2011] Jaroslav Lopour, *Ota Bubeníček. Biografie*, Česko-Slovenská filmová databáze, <https://www.csfd.cz/tvurce/31261-ota-bubenicek/biografie/> (8. 11. 2024.), [2011].
- S. Lozo 2020 Stjepan Lozo, *Alexander Kircher. Portreti brodova*, katalog izložbe, Split 2020.
- Z. Matić 2022 Zdravko Matić, *Dr. Lav Znidarčić, katolički djelatnik, hrvatski uznik i dugogodišnji predsjednik križarske organizacije (Split, 14. kolovoza 1918. – Zagreb, 23. prosinca 2001.)*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu 15, Split 2022, 3-28.
- M. Matijević 2001 Marko Matijević, *Solinske razglednice s konca XIX. i početka XX. stoljeća*, Solin 2001.
- M. Matijević, u tisku Marko Matijević, *Solinske razglednice – svjedočanstva promjena*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 116, Split, u tisku
- M. Matijević – M. Domazet 2006 Marko Matijević – Mladen Domazet, *Solinska svakodnevica u osvit novoga doba*, Solin 2006.
- F. Mora 2013 Francesca Mora, *Mazzoni Giuseppe. L'illustrazione e la guerra*, Assicoop Modena&Ferrara, <https://assicooparte.it/approfondimenti/mazzoni-giuseppe/> (15. 11. 2024.), 2013.
- D. Peić Čaldarović – N. Stančić 2011 Dubravka Peić Čaldarović – Nikša Stančić, *Povijest hrvatskoga grba. Hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća*, Zagreb 2011.
- Ž. Rapanić – L. Katić 1971 Željko Rapanić – Lovre Katić, *Prošlost i spomenici Solina*, Solin 1971.
- R. Rosenman 2019 Roberto Rosenman, *Philipp & Kramer*, Vienna secession, <https://www.theviennasecession.com/philipp-kramer/> (12. 11. 2024.), 2019.
- A. Salzman 1984 Alexej Salzman (pr.), *Ota Bubeníček: Můj životopis*, Památník Mladovožicka, <http://www.ceskasibir.cz/dok/d51.php> (8. 11. 2024.), Mladá Vožice 1984.
- T. Sekyrka – A. Dubská 2007 Tomáš Sekyrka – Alice Dubská, *Bubeníček, Ota*, u: *Biografický slovník českých zemí 2/8*, Praha 2007, 268-269.

- T. Starl 2020 Tim Starl, *Wlha, Josef (1845–1918), Photograph*, Österreichisches Biographisches Lexikon, 16, https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_W/Wlha_Josef_1845_1918.xml (15. 11. 2024.), 2020, 300-301.
- O. Švajcer 1992 Oto Švajcer, *Osječko slikarstvo između dva rata (1918-1940)*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 16, Zagreb 1992, 217-225.
- O. Š[vajce]r 1996 Oto Š[vajce]r, *Roch, Ivan*, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti 2*, Zagreb 1996, 169.
- N. Topić 2017 Nada Topić, *Knjižara Morpurgo u Splitu (1860. – 1947.) i razvoj kulture čitanja*, Zagreb 2017.
- J. Vrančić 2020 Josip Vrančić, *modernst / ernst roch*, https://www.researchgate.net/publication/341741923_modernst_ernst_roch_da_je_ovo_prava_publikacija_naslov_bi_bio_nesto_kao_prilozi_proucavanju_i_vrjednovanju_lik_a_i_djela_kanadskog_dizajnera_osjeckih_korijena (3. 11. 2024.), [Osijek] 2020.
- I. Zidić 2010 Igor Zidić, *Vjekoslav Parać*, Zagreb 2010.

Summary

Marko Matijević

Solin postcards inspired by artistic paintings

Keywords: Solin, Salona, Kaštela Bay, Rika, paintings, postcards

The paper examines postcards inspired by the artworks of four painters: Alexander Kircher, Oto Bubeníček, Giuseppe Mazzoni, and Ivan Roch. Two of them depict Salonitan sites, while one portrays the bridge over the Rika river, one the Bay of Solin (Kaštela Bay), and one the western part of the Kozjak mountain. The postcards were produced between 1899 and 1925. Each postcard belongs to a broader series: Kircher's works serve as templates for postcards featuring motifs from Dalmatia and Istria (from that period); Bubeníček-based postcards document his travels to his native Czech Republic, Slovakia, northern Italy, and southern Croatia; Mazzoni-based postcards were created as part of a broader propaganda campaign; and the Roch-based postcards capture Dalmatia and the Bay of Kotor in a predominantly documentary manner. In addition to the works by these artists, postcards with Solin motifs by Georg Holub – that shall be discussed in a different paper – are included, as well as postcards based on photographs by Josef Wlha and Ivan Znidarčić, which were transformed into drawings, artistically processed, and printed as lithographs; hence they are not discussed here in detail.

Each postcard, and consequently the paintings serving as their models, reflects the author's experience of monumental heritage and landscape, and contributes to the knowledge of Solin's historical identity. Furthermore, their study enhances understanding of the artistic expression of the respective authors.

Translated by Ana Mršić Zdilar

